

are between girls and boys on some parameters. The obtained data testify that belonging to a particular gender affects the level of political consciousness of young people. However we can not say that the level of political consciousness among girls below only because they are female.

Keywords: gender, level of political consciousness, motivation to achieve goals, propensity to the risk.

Отримано: 12.02.2012 р.

УДК 159.942

С.О.Біда

БАЗОВІ ЕМОЦІЇ: ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ

Розробка питання базових емоцій дозволяє пояснити організацію емоційної сфери особистості. Базові емоції розуміються як свідомо-підсвідомі реакції, корені яких криються у вроджених механізмах психіки, розвинутих як адаптаційні схеми відповіді на зміни суб'єктивного або об'єктивного характеру. Різні теорії по-різному тлумачать співвіднесеність апарату базової емоції та свідомості і підсвідомості, по-різному розуміють зв'язки між емоціями та розумовими процесами і волевою сферою. В результаті виділення базової емоції як такої, її розуміння та її варіації дуже різняться у окремих авторів.

Ключові слова: базова емоція, когнітивні процеси, оцінка, свідомість, підсвідомість, експресія, мімічні прояви.

Разработка вопроса о базовых (базальных) эмоциях позволяет объяснить организацию эмоциональной сферы личности. Базовые эмоции понимаются как сознательно-бессознательные реакции, истоки которых кроются во врожденных механизмах психики, развившихся как адаптационные схемы ответа на изменения субъективного или объективного характера. Разные теории по-разному толкуют соотнесенность аппарата базовых эмоций и сознания и бессознательного, по-разному понимают связи между эмоциями и мыслительными процессами и волевой сферой, из-за чего выделение базовой эмоции как таковой, ее понимание и ее вариации очень отличаются у разных авторов.

Ключевые слова: базовая эмоция, когнитивные процессы, оценка, сознание, бессознательное, экспрессия, мимические проявления.

Більшість існуючих теорій-класифікацій емоцій розділяє емоції на два класи: базові та похідні, або первинні та вторинні. Базові емоції розглядаються як початкова ланка в організації емоційної сфери психіки та елементарний рівень вищої нервової діяльності

людини. Однак, оскільки всі теорії викладають переважно теоретичні тези, не перевірені емпірично, в науці продовжується дискусія про види, структуру, організацію та прояви базових і похідних емоцій. Крім того, ставиться під сумнів сама можливість такого розподілу, адже між усіма запропонованими сьогодні теоріями немає однозначної узгодженості, перш за все, через імпліцитно подані факти та розрізнену термінологію [13, с. 15]. Розробка питання базових емоцій бачиться нами як першочергова для психологічної науки, бо саме від них або через їх посередництво, як передбачається, мають бути виявлені та розкриті інші емоційні явища (похідні емоції, емоційні стани, емоційні розлади і таке інше). А також, оскільки емоції залучені до інших психічних процесів, важливо з'ясувати, як саме емоції керують психікою (чи навпаки).

Емоція як психофізіологічний процес забезпечується лише однією даністю – функціональними системами організму людини. Для того, щоб надати непорушне фундаментальне двостороннє (і психологічне, і фізіологічне) пояснення базових емоцій, теорії емоцій пропонують два підходи до пояснення їх природи: психологічний та біологічний, відповідно до яких пропонується розрізняти або психологічно базові, або біологічно базові емоції.

Психологічно базові емоції вважаються первинними далі неподільними психічними механізмами, основою для будь-яких інших емоційних явищ. Психологічний підхід є історично першим (Ч. Дарвін, У. Мак-Дуголл та ін.). Його сутність полягала у визначенні певних елементарних емоційних реакцій як базових, а інших – як похідних або вторинних. У. Мак-Дуголл вважав, що регуляторну функцію діяльності людини виконують інстинкти, спонукальна сила яких ховається в емоціях [7, с. 31]. Інакше кажучи, емоції зводилися до інстинктів. Більшість дослідників емоцій (К. Ізард, Р. Плутчик, П. Екман, С. Томкінс та ін.) розвивали положення про базові емоції з точки зору еволюційної теорії Ч. Дарвіна, вважаючи їх первинними адаптаційними механізмами, які розвинулися у психіці з ходом історії, і, виходячи з цього, основою для формування більш складних механізмів для забезпечення інших вищих психічних функцій.

Біологічно базовими називаються ті емоції, які утворюються за допомогою механізмів, що виникли у ході еволюції. Біологічно базові емоції покликані вирішити головні проблеми виживання. Вони так само розглядаються як адаптаційні механізми, проте також як самостійні психічні утворення, не залежні від будь-яких інших. Базові емоції – це окремий вид психічної діяльності, який, як вважається, є вродженим. Кожна емоція відповідає певному

психічному механізму [14, с. 4]. Таку точку зору розділяють Я. Панксепп, І. Роузман, В. Майєр. Зараз, однак, за думкою Р. Райзенцайна, до біологічного підходу починають залучатися дослідники психологічного (наприклад, П. Екман).

Порівнюючи обидва підходи, легко помітити, що, не дивлячись на розбіжності у поглядах на підґрунтя для виникнення емоцій, вони сходяться в головному і мають, принаймні, одне спільне положення: базові емоції вважаються первинним продуктом психічної діяльності для виникнення інших (вторинних) емоційних явищ. Необхідно узгодити існуючі теорії, сформулювавши однозначні теоретичні тези щодо кількості, функцій та структури базових емоцій, задля подальшої їх перевірки емпіричними методами.

Мета дослідження. Запропонована стаття має за мету, наскільки можливо, дати оцінку існуючій дискусії в науці про емоції: дати визначення “базової емоції”; назвати кількість базових емоцій; окреслити їх прояви. Ми не прагнули розкрити структуру базової емоції та механізми її трансформації у похідні емоції, адже будь-які заяви з цього приводу вимагають чітко організованого психофізіологічного експерименту.

В дискусії про емоції склалося дві позиції, які займали дослідники. Представники першої позиції (В. Вундт, Дж. Уотсон, Г. Ланге, У. Джемс, Д. Рапапорт, У. Кеннон, П. Анохін, П. Сімонов та ін.) намагалися розкрити природу емоцій “зсередини”, висуваючи різні теорії про організацію психічної діяльності людини. Для пояснення своїх теорій вони використовували гіпотези про взаємозв’язки між психічними утвореннями, часто даючи цілком протилежні визначеннями емоційних явищ. Отже, як вважалося, виходячи з теоретичних засновок, можна буде пояснити структуру емоційної сфери особистості та показати взаємозв’язки між її складовими. Результати експериментів, які підтвердили б такі уявлення, мали прийти на зміну філософській полеміці.

Представники другої позиції (Ч. Дарвін, К. Ізард, С. Томкінс, П. Екман та ін.), посилаючись на вже існуючі теорії, запропонували досліджувати емоції як вони є. Реальні емоційні явища, які всі можуть спостерігати, та їх експресивні прояви стали об’єктом наукового дослідження. Так висунуто гіпотезу про елементарні та комплексні емоційні явища (тобто базові та похідні емоції), яка зараз активно обговорюється у західній психології. З розвитком нейропсихології (О. Лурія, О. Хомська та ін.) з’являється можливість розкриття механізмів, які відтворюють нейро-регуляційні зв’язки та психофізіологічні субстрати для виникнення,

розвитку та прояву емоцій та їх взаємовпливів з іншими психічними процесами.

Той стан, у якому перебуває психологія емоцій, був би неможливим без пошуку з обох позицій, так як і без уявлень про психологічно або біологічно базові емоції. Зустріч існуючих точок зору дозволяє, наскільки це можливо у світлі наявних відомостей про психічне, розкрити зміст концепту “базові емоції”.

Теорія афектів С. Томкінса та психоеволюційна теорія емоцій Р. Плутчика надихали дослідників до звуження пошукового діапазону і зосередження на базових емоціях [11, с. 552]. Виділяючи різні базові емоції, Томкінс та Плутчик, незалежно один від одного, пропонували такими вважати біологічно примітивні емоційні структури, які слугували для пристосування [тварин] задля виживання і вважалися надалі неподільними (дискретними). Так, Плутчик визначає емоцію як генетично визначену реакцію організму, пов’язану з пристосуванням і закріплену на біологічному рівні [4, с. 69]. Теоретичні засади Томкінса та Плутчика не були сприйняті у повному обсязі, однак вони спонукали до пошуку К. Ізарда, Р. Левенсона, П. Екмана та ін. Нові прикладні дослідження емоцій повністю спростували попередні положення про те, що емоції є лише продуктом соціалізації, нерозривно пов’язаним з культурним середовищем. Особлива роль у визначенні базових емоцій як вікна до емоційного світу особистості відтепер приділялася вираженню емоцій, зокрема мімічним. Кожній базовій емоції відводиться певний семіотичний емоційний субстрат, який підкріплюється чіткими фізіологічними показниками та особливими мімічними проявами на обличчі, а іноді також проявами жестовими та тактичними (пантомімічними).

Така передбачуваність емоцій відповідає тезі Ч. Дарвіна про універсальність виразів обличчя, яка була висловлена ще у XIX ст. і яку він підкріплює неоскарженими аргументами: новонароджені вже володіють певною (хоч і досить бідною) мімічною експресією; більшість емоцій людини не знаходяться під її контролем упродовж всього життя; особи різного віку та різних рас, а також сліпонароджені та видючі особи виражають емоції однаково [3, с. 331-332].

Положення, висунуті Ч. Дарвіном, були підтверджені новітніми дослідженнями. П. Екман довів, що вираження емоцій не залежить від національної приналежності (існують, однак, незначні відмінності, які є продуктом впливу виховання та культурного середовища) [10, с. 46]. Тих же результатів досягли інші дослідники (К. Ізард, К. і Е. Хайдер, І. Ейбл-Ейбесфельдт). Універсальність мімічних виразів обличчя підтверджують також незалежні

дослідження П. Екмана та шведського анатома К.-Г. Хьортсо, які дали ідентичні результати [10, с. 55].

З огляду на це, ознаки базової емоції, які називає К. Ізард, цілком повноправні: особливості переживання та вираження емоцій є вродженими, панкультурними та універсальними [4, с. 69]. Питання про вроджений характер базових емоцій було порушено ще Ч. Дарвіном. Представники еволюційної психології наполягають на виключній значущості природного добору у філогенезі емоцій. Емоції у тому вигляду, в якому ми їх переживаємо зараз, склалися з повторюваних адаптаційних ситуацій, в які потрапляли люди і які вони були вимушені вирішувати задля виживання та продовження роду [15, с. 408]. Думку про вродженість механізмів емоцій висловлював також І. Сеченов. Дискусія щодо думки про еволюційну природу емоцій залишається відкритою, проте теза про їх вродженість не викликає сумнівів.

Механізми реалізації емоцій досі залишаються загадкою, не дивлячись на те, що за допомогою методу функціональної магнітно-резонансної томографії реєструються активні ділянки мозку під час переживання емоцій. Однак можна науково засвідчити лише мозкову активність та емоційні відповіді, а не початкову стадію виникнення емоцій [9, с. 39]. Крім того, мімічні вирази базових емоцій тривають від долі секунди до 3 сек. (максимум 5-10 сек.), що значно ускладнює дослідження й іноді уможливорює експеримент лише із залученням відповідної апаратури [10, с. 32].

Провівши дослідження емоцій та центральної нервової системи (ЦНС), П. Екман констатує, що емоції не можуть відбуватися без участі структур ЦНС та її керування психічними процесами, адже кожна базова емоція має відмінні риси не лише у виразних засобах, а й залучена до когнітивних процесів, уявлення, пам'яті. До таких же висновків прийшов О. Лурія у своїх дослідженнях. П. Екман висловлює думку про те, що для кожної базової емоції має бути віднайдений окремий (психо)фізіологічний механізм, який не був би залучений до інших проявів розумової діяльності [12, с. 18]. Ця заява має бути ще одним підтвердженням на користь універсальності емоцій.

Як було зазначено вище, базові емоції дуже швидкоплинні. Іноді вони відбуваються так швидко, що не усвідомлюються людиною. Точніше було б сказати, що в природі емоцій взагалі багато несвідомого. Тож тут доцільно згадати психоаналітичну концепцію емоцій, згідно з якою емоції є головним регулятором діяльності особистості. Джерела емоцій мають міститися в біологічних функціях людини [7, с. 33]. Така точка зору, хоч і здалеку,

перекликається з теорією біологічно базових емоцій: емоції становлять собою вроджені форми психічної активності, які через посередництво свідомості чи підсвідомості здійснюють мотивуючий вплив на особистість. Хоча фрейдисти, як і сам З. Фрейд, були дуже непослідовні у своїх наукових поглядах і положення психоаналізу постійно ставляться під сумнів, не можна відкидати можливості безпосереднього впливу підсвідомості на емоційну сферу людини. Людина не замислюється над своїми емоціями щосекунди, не керує виразом свого обличчя щоразу, коли воно змінюється, і не може повністю усвідомлювати ситуацію у стресових та афективних станах, до яких залучені і базові емоції.

Д. Рапапорт, даючи критичний огляд здобутків психоаналізу, зазначив, що сприйняті іззовні образи ініціюють несвідомий процес, який в разі конфліктності внутрішніх уявлень (судження, інстинкти, мотиви) через активізацію інстинктивної енергії виражається у недовільну активність: емоційну експресію, емоційні переживання [4, с.43].

Давно відомо, що за мімікою, жестами та положенням тіла можна визначити, що людина відчуває у даний момент та чи щира вона у своїх словах та діях. Вчення про невербальні комунікації (В. Біркенбіл, А. Піз, Г. Вілсон, К. Мак-Клафлін, В. Лабунська, А. Бірах та ін.) розкриває справжні наміри особи, які вона намагається приховати: можна обманювати або приховувати свої почуття на словах, але тіло та обличчя не обманює. П. Екман, вивчаючи мімічні прояви базових емоцій та обману, наполягає на тому, що існують вирази обличчя свідомі та неконтрольовані. Навіть коли людина намагається приховати свої думки, свій настрій, з мімічними та пантомімічними сигналами можна констатувати, що людина лише вдає це. Навіть “найпрофесійніша” гра приблизно через 20 хв. втрачає свою силу. Мімічні прояви емоцій, які виникають спонтанно (особливо, якщо певні події чи думки застають людину зненацька), без осмислення, свідчать лише на користь підсвідомості. Ймовірно, емоції – це та сама “інстинктивна енергія”, про яку пише Д. Рапапорт. Цікаво, наприклад, що в дослідженнях П. Екмана було виявлено нездатність деяких людей розрізняти емоції “страху” та “здивування” [10, с. 48], а у психоаналітичній теорії досі ведуться спори про розмежування емоцій “сорому” та “провини”.

Розрізнення окремих емоцій дозволяє виділити певні базові емоції, які мають володіти далі неподільними ознаками. За Р. Немовим, емоції – це елементарні переживання, які виникають під час вдоволення актуальних потреб [6, с. 573]. Отже, всупереч

положенню про дискретність, до концепту емоцій залучаються інші ментальні процеси. Перш за все, маються на увазі мотиваційні механізми, оцінні судження, поведінкові реакції. На афективно-когнітивній структурі емоцій наполягають більшість дослідників (П. Екман, К. Ізард, Я. Рейковський, А. Леонт'єв та ін.), підкреслюючи зв'язок емоцій із сприйняттям, мисленням, поведінкою, іншими когнітивними процесами.

Сьогодні емоції визначаються як психічне утворення, вище за рефлекси та інстинкти. Останні – автоматичні відповіді на подразники, які спрямовують і фізіологічну, і психічну активність, однак поведінкові відповіді, викликані ними, становлять собою непорушну істину і не ставляться під сумнів, тобто не потребують оцінки – виконуються несвідомо, тоді як емоція супроводжується оцінними судженнями. Хоча емоції і можна розглядати як вроджені механізми несвідомої регуляції поведінки, розвинені у ході еволюції, вони тісно переплетені з когнітивними процесами. Емоції виконують подвійну функцію: з одного боку, вони є мотивуючим компонентом пізнавальної діяльності, з іншого боку, – її регулюючим компонентом [8, с. 329]. В рамках єдиної концепції емоцій та свідомості Ю. Александров розмежовує ці поняття, відносячи емоції до низькодиференційованих систем, а свідомість – до високодиференційованих. У той же час він наполягає на їх тісному взаємозв'язку, вказуючи на суб'єктивний оцінний зміст емоції, який впливає на свідомість [1, с. 14].

Характеризуючи дослідження про вплив емоцій на когнітивні процеси, Я. Рейковський зазначає, що сприйняття супроводжується емоційним процесом [7, с. 179-212]. Емоції слугують джерелом оцінки і впливають на формування перцептивного образу. Характер емоції дає підстави для закріплення образу або прагнення його витіснити із пам'яті (можливий інший варіант: закріплення у свідомості або витіснення до підсвідомості). У будь-якому випадку формується уявлення про цей образ, яке може поширюватися на подібні явища. Інтелектуальні процеси виявляються активованими емоціями, при чому емоції активують асоціативні процеси, які співвідносять існуючий досвід, безпосередній досвід переживання емоцій та складають “прогноз” можливих вражень і реакцій.

За К. Ізардом, когнітивні процеси самі собою сприяють виникненню емоцій. З-поміж інших, Ізард виділяє такі когнітивні фактори: оцінка, атрибуція, пам'ять, антиципація [4, с. 59]. Оцінка та інші зазначені розумові процеси не можуть бути цілком відмежовані від емоцій, хоча положення про дискретність емоцій і суперечить тому: саме ці ознаки і розкривають сутність базових

емоцій, відокремлюючи їх тим самим від таких примітивних реакцій, як рефлекси чи інстинкти. (Однак це не означає, що пізнавальні процеси цілком не можливі без емоційного фону.) Базова емоція – це певного роду переживання, яке супроводжують оцінні судження. Ці судження складаються як із підсвідомих знань, отриманих з генетичною інформацією і фактів та переживань, витіснених до підсвідомості, так і з досвіду, отриманого в онтогенезі або від народження (це реєстри пам'яті, параметри перцепції та перцептивні образи, переважання окремої чи декількох модальностей сприйняття, рівень інтелекту та ерудиції, сила уяви, такі особистісні риси, як оптимізм та песимізм та ін.). На якість оцінки та швидкість її генерації впливатимуть індивідуальні особливості особистості (емоційність та величина емоційного порогу, адаптивність, вразливість і т. д.).

Особливу увагу приділяє оцінці і П. Екман. Він також вважає, що однією з головних причин виникнення емоцій є оцінне судження, називаючи його механізмом автоматичної оцінки [9, с. 60]. Такі автоматичні оцінювачі – стійкі ментальні утворення, доведені до рефлексивного рівня. Вони дозволяють отримати [емоційний] відгук на подразник практично одразу. Інакше кажучи, емоція – це переживання, яке охоплює людину в конкретну мить по відношенню до чогось чи до когось. Тобто емоція виражає суб'єктивне відношення людини до чогось через переживання. І, як відмічає Є. Ільїн, експресія (невербальні та вербальні прояви) слугує лише засобом вираження через емоції суб'єктивного відношення [5, с. 49].

Конкретна базова емоція, що може проявлятися лише певним чином має чітку форму (експресивні прояви та фізіологічні процеси) і залежить від свого змісту. Але її зміст – це не фіксований відчутний атрибут, це – семантичний концепт, виражений рядом розумових образів через синонімічні терміни живої мови. Хоча когнітивна лінгвістика, спираючись на дані психології про виключну варіативність емоцій людини, не визнає можливості однозначної трактовки концепту базових емоцій, перш за все, через те, що мовні символи на позначення емоцій доводиться пояснювати тими ж символами [2, с. 15], будь-який інший підхід до його пояснення нелогічний і зводиться до порожньої полеміки. Хоча ця точка зору дуже наглядно викриває термінологічний конфлікт не лише лінгвістики, а й психології: інтерпретації та узагальненню знань заважає саме різниця у термінах, котрим кожний дослідник надає свого змісту. Всеж зміст мовного концепту як семіотична ознака окремої базової емоції – єдина можливість для розрізнення базових емоцій, який би великий набір слів одного семантичного ряду не

був використаний для пояснення, адже оперування уявними образами значною мірою забезпечується мовними засобами. Це лише підтверджує зв'язок між емоціями та розумовими процесами.

Факти реального життя (події, явища фізичного життя; суб'єктивні відчуття, переживання, уявлення, фантазії особи) є тим самим змістом емоції, який виражається у певній формі. Зміст емоції безкінечно варіативний, тоді як її форма чітко визначена. Під змістом емоції слід розуміти також і символи та вияви підсвідомості, які проявляються під впливом спогадів, нагадувань, афектів, стресів і т. д. Отже, базова емоція – це окремий особливий тип емоційного реагування, експліцитний за формою, імпліцитний за змістом.

Як і будь-який інший прояв емоційного реагування, емоція володіє набором певних характеристик, з огляду на всі її взаємозв'язки та взаємовпливи. О. Хомська виділяє такі характеристики: якість, знак, інтенсивність, тривалість, реактивність, ступінь усвідомлення, ступінь контролю [8, с. 331]. Якість емоції, тобто її зв'язок з потребами, ставиться під сумнів іншими дослідниками. Також сумнівним здається довільність емоцій, враховуючи значною мірою підсвідомий (тобто недовільний, мимовільний) характер емоції. Довільність є ознакою вольової сфери особистості, тоді як для емоційної сфери властива переважно мимовільність. Це протиставлення лише підкреслює комплексність природи емоції: вони здійснюють мотивуючу дію, тим самим скеровуючи волю людини. Зворотний зв'язок, однак, відтворити набагато важче.

П. Екман називає такі характеристики базових емоцій: автоматична оцінка (точніше, автоматична самооцінка, як зазначають О. Хомська, Є. Ільїн), швидке виникнення, коротка тривалість, мимовільність, відмінна психологія, узагальнення минулого емоційного досвіду, наявність у інших приматів [12, с. 18]. Ці характеристики були виділені з урахуванням головного положення про базові емоції – наявності мимічного прояву. Класифікація базових емоцій, яку пропонують Р. Плутчик, К. Ізард, П. Екман, ґрунтується саме на експресивному характері.

Існуючі класифікації дуже різняться між собою. П. Сімонов та Б. Додонов класифікували емоції, керуючись їх зв'язком з потребами. На потребах та мотивації наполягає В. Вілюнас у своєму поділі емоцій на ведучі та ситуативні. П. Екман пропонує розрізняти базові емоції та інші похідні емоції, виділяючи базові емоції на підставі мимічних проявів.

Дискусія навколо класифікації емоцій продовжується, так само як і щодо кількості базових емоцій [13, с. 316]. У. Джемс, виходячи

з тілесних змін при переживанні емоцій, розрізняв страх, печаль, любов, гнів. Пов'язуючи емоції з інстинктами, У. Мак-Дуголл називав гнів, відразу, ейфорію, страх, покірність, ніжність, здивування. Дж. Уотсон виділяв страх, любов та гнів. З позиції відношення до поведінки, М. Арнольд подає такі базові емоції: гнів, відраза, сум, сміливість, бажання, відчай, страх, ненависть, надія, любов, печаль. К. Ізард відносить до своєї теорії диференційних емоцій радість, горе (страждання), страх, гнів, інтерес, відразу, презирство, здивування, сором, провину. Р. Плутчик бачить біологічно зумовленими базовими емоціями гнів, страх, схвалення, відразу, радість, печаль, очікування, здивування, пов'язаними з поведінкою. Дж. Грей називає гнів, тривогу, радість, а Я. Панксепп – гнів, передчуття, страх, паніку як базові емоції. С. Томкінс виділяє гнів, інтерес, відразу, презирство, страх, радість, сором, здивування та горе (страждання). П. Екман базовими емоціями вважає радість, печаль, гнів, страх, здивування та відразу.

Ми схилиємося до позиції, зайнятої К. Ізардом та П. Екманом, відносно того, що базова емоція повинна мати обов'язковий експресивний еквівалент, адже таку умову нам ставить саме життя: базові емоції проявляються як самостійні утворення, залучаються до інших, вищих, більш складних, емоційних процесів, дозволяють діагностувати самопочуття та відчуття людини у даний момент, а також залишають свій відбиток на обличчі при довготривалому емоційному переживанні, а також з віком. Однак сам К. Ізард визнає, що деякі зазначені ним емоції не володіють такою ознакою. Є. Ільїн справедливо відзначає, що базова емоція повинна мати глибоке філогенетичне коріння, тобто бути як у людини, так і у тварин [5, с. 137], що співпадає з характеристиками, визначеними П. Екманом. Навряд чи можна вважати базовими емоціями інтерес, сором та провину, які ближчі до почуттів. Ураховуючи все вищесказане, найбільш адекватною та вдалою класифікацією базових емоцій вбачається класифікація П. Екмана.

Висновки. Підбиваючи підсумки, зазначимо, що базові емоції – це елементарний рівень емоційної сфери особистості, тим не менш, значно вищий за такі типи емоційного реагування, як відчуття та емоційний тон. Базова емоція – психічна структура, не зведена до простіших форм або до одного механізму психіки; вона є утворення комплексне, що включає елементи емоційної та вольової сфери, розкриває взаємозв'язки з системами потреб і мотивацій, впливає на розумові, зокрема, когнітивні процеси.

Отже, базова емоція – це психофізіологічний стан, що (а) виникає як спеціалізована безумовна реакція, (б) відображає

суб'єктивне переживання, підкріплене оцінкою, (в) мотивує, регулює та направляє поведінку особистості та (г) має чіткі прояви на фізіологічному рівні (вегетативні зміни) та в експресії (короткочасні мімічні прояви, мімічні маски, пантомімічні прояви). Суб'єктивність базової емоції означає інтимність переживання, однак її смисл підводиться під окремий семіотичний концепт, що дозволяє нам сигналізувати про свої почуття та аналізувати почуття інших осіб. За класифікацією П. Екмана, розрізняють шість базових емоцій: радість, здивування, печаль, страх, гнів, відраза. Можливо, усе багатство людської міміки і не можна підводити лише під ці емоції, необхідні подальші дослідження. На обличчі людини налічується близько ста мімічних м'язів, координована робота певної комбінації з яких дозволяє відображати найрізноманітніші емоції. Однак сьогодні ми можемо диференціювати базові емоції у тому числі і переважно за мімічними ознаками, а дослідження, пов'язані з мімікою, так чи інакше будуть стосуватися базових емоцій. У дослідженнях інших емоційних явищ, під час яких можна спостерігати мімічні експресії, також слід враховувати прямий чи опосередкований вплив базових емоцій.

Пояснити емоції намагаються за допомогою теорій, що підкреслюють їх первісно психічні або біологічні корені, наполягають на їх свідомому або несвідомому характері. Усі теорії, які покликані розкрити сутність емоцій, пояснити їх виникнення та описати чуттєву сторону життя людини, разом надають можливість шляхом підтвердження або спростування одна одної оперувати отриманими знаннями і продовжувати пошук у цій галузі, щоб розкрити механізми виникнення та трансформації базових емоцій, пояснити їхню виключну значущість та описати усі їхні ймовірні прояви (психічні, вегетативні, психомоторні).

Список використаних джерел

1. Александров Ю. И. Единая концепция сознания и эмоций: экспериментальная и теоретическая разработка /Ю.И.Александров // Первая Российская конференция по когнитивной науке: Тезисы докладов; Казань, 9-12 октября 2004 года. – Казань: КГУ, 2004. – С. 14-15.
2. Винарская Е. Н. К проблеме базовых эмоциональных концептов /Е.Н.Винарская// Вестник ВГУ. – 2001. – № 2. – С. 12-16.
3. Дарвин Ч. О выражении эмоций у человека и животных / Ч.Дарвин . – СПб.: Питер, 2001. – 384 с.: ил.
4. Изард К. Психология эмоций / К.Изард. – СПб.: Питер, 2011. – 461 с.: ил.

5. Ильин Е. П. Эмоции и чувства /Е. П.Ильин. – СПб.: Питер, 2001. – 752 с.: ил.
6. Немов Р. С. Психология. В 3 кн. – Кн. 1 /Р.С.Немов. – М.: Просвещение; Владос, 1995. – 576 с.
7. Рейковский Я. Экспериментальная психология эмоций/ Я.Рейковский. – М.: Прогресс, 1979. – 392 с.
8. Хомская Е. Д. Нейропсихология / Е.Д.Хомская. – СПб.: Питер, 2005. – 496 с: ил.
9. Экман П. Психология эмоций. Я знаю, что ты чувствуешь / П.Экман. – СПб.: Питер, 2011. – 334 с.: ил.
10. Экман П. Узнай лжеца по выражению лица / П.Экман, У.Фризен. – СПб.: Питер, 2011. – 272 с.: ил.
11. Ekman P. Are there basic emotions? // Psychological Review. – 1992. – Vol. 99, № 3. – P. 550-553.
12. Ekman P. The nature of emotion / Ekman P., Davidson R. – Oxford: Oxford University Press, 1994. – P. 15-19.
13. Ortony A. What's basic about basic emotions? / Ortony A., Turner T. J. // Psychological Review. – 1990. – Vol. 97, № 3. – P. 315-331.
14. Reisenzein R. Emotions in Cooperation and Competition: Comment on Fessler // Human Nature. – 2009. – P. 1-7.
15. Tooby, J. The past explains the present: Emotional Adaptations and the structure of ancestral environments / Tooby J., Cosmides L. // Ethology and Sociobiology. – 1990. – № 11. – P. 375-424.

Elaborating the problem of basic emotions permits to explain the organization of a personality's emotional sphere. Basic emotions are to be understood as conscious-unconscious reactions emitted by innate mechanisms of the state of mind that were developed as adaptive responses to changes with subjective or objective nature. Different theories differently interpret relations between basic emotions and consciousness or subconsciousness, differently explain relations between emotions and intellectual operations, volitional sphere, that's why many authors state diverse judgements of identifying basic emotion as such, its interpretation and its variations.

Keywords: basic emotion, cognitive process, appraisal, consciousness, subconsciousness, expression, facial expressions.

Отримано: 15.02.2012 р.